

УДК 658.1: 334.758.2+334.758.6

ББК 65.05

Перевозова І.В., Перепічка І.П., Гритчук Л.Л.

ЕКСПЛІКАЦІЯ ПОНЯТТЯ РЕОРГАНІЗАЦІЇ, ОСОБЛИВОСТЕЙ І ФОРМ ЇЇ ЗДІЙСНЕННЯ В КОНТЕКСТІ ПРОВЕДЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ ЗАКОНОДАВЧО-НОРМАТИВНИХ ДЖЕРЕЛ

Івано-Франківський національний технічний
університет нафти і газу,
Міністерство освіти і науки,
молоді та спорту України,
кафедра обліку і аудиту,
76019, м. Івано-Франківськ, вул. Карпатська, 15,
тел.: 03440137,
e-mail: oa@nung.edu.ua

Анотація. У статті визначено експлікацію поняття реорганізації, особливостей і форм її проведення на основі експертизи законодавчо-нормативних джерел. Зроблено порівняльну характеристику припинення діяльності суб'єктів господарювання шляхом реорганізації та ліквідації, згруповано й деталізовано причини здійснення реорганізації за різними ознаками, проведено класифікацію форм і способів виконання реорганізації за визначеними напрямками.

Ключові слова: виділення, економічна експертиза, експлікація, злиття, ліквідація, перетворення, поглинання, приєднання, реорганізація підприємства.

Annotation. This article presents the explication of the concept of reorganization, characteristics and forms of its implementation on the basis of examination of the legal and regulatory sources. The comparative characteristics of the termination of business entities through reorganization and liquidation, sale and detailed reasons for the implementation of reorganization on various grounds, the classification of the forms and methods of implementation of the reorganization of the defined areas.

Key words: allocation, economic expertise, explication, merger, liquidation, conversion, acquisition, amalgamation, reorganization of the company.

Вступ. Злиття, приєднання, поділ та інші подібні зміни організаційно-правової форми суб'єктів господарювання являють собою в Україні досить нову сферу наукових пошуків, і є доволі часте явище в сучасному економічному житті. Причина їх виникнення – різкі зміни в корпоративному секторі управління, які, у свою чергу, з'являються в періоди бурхливого розвитку та технологічних проривів або під час спаду чи кризи. У світовій практиці зміни (злиття і приєднання) є характерними не тільки під час економічних піднесенень, а й під час економічних спадів. Ця тенденція в економічній теорії відома під назвою “ринок злиття та поглинання” (“mergers and acquisitions” або M&A).

За результатами першого півріччя світовий ринок “злиття та поглинання” за рахунок енергетичних і фінансових компаній розвинутих країн зріс на 40% (тобто до \$1,4 трлн). Водночас на ринках, що розвиваються, обсяги продажу та придбання компаній скоротилися на 20% [1]. Загальні пояснення економічними, соціальними або правовими умовами не задовольняють потреби користувача, коли мова йде про конкретного суб'єкта господарювання або галузі економіки. У такому разі вдаються до проведення експертних досліджень.

Отже, актуальність експлікації термінологічного апарату, механізму реорганізації суб'єктів господарювання спричинена значимістю цього елемента як оптимізаційного важеля підприємницької діяльності, оскільки має суттєвий вплив на нормальний розвиток ринкових відносин у країні. Окрім того, затребуваність інституту реорганізації, виникнення спірних питань у процесі його залучення в економіку країни, зумовлює необхідність експертних досліджень як окремих елементів інституту за суттю механізму їх

використання в господарській практиці суб'єктів господарювання, так і відображення облікових аспектів процесу.

На сучасному етапі практика застосування законодавства про реорганізацію, формування якого стосується початкового етапу організації корпоративних відносин в Україні, виявила низку упущень та неточностей, що викликають обмеження використання переваг означеного інституту повною мірою.

Постановка завдання. Метою проведених досліджень, окремі результати яких наводяться в нашій статті, є експлікація поняття реорганізації, особливостей і форм її проведення на основі експертизи законодавчо-нормативних джерел.

Для досягнення поставленої мети було окреслено та вирішено такі завдання:

- проведено критичний аналіз існуючої законодавчо-нормативної бази щодо реорганізації підприємств;
- зроблено порівняльну характеристику припинення діяльності суб'єктів господарювання шляхом реорганізації та ліквідації;
- згруповано та деталізовано причини здійснення реорганізації за різними ознаками;
- проведено класифікацію форм і способів здійснення реорганізації за визначеними напрямками.

Об'єктом дослідження є теоретико-методологічні та методичні аспекти реорганізації суб'єктів господарювання як оптимізаційного важеля підприємницької діяльності.

Предметом дослідження є реорганізація суб'єктів господарювання за суттю та формами здійснення.

Для вирішення поставлених завдань було використано компаративно-правовий і формально-догматичний методи дослідження.

Результати. Поняття реорганізації закріплене в багатьох нормативно-правових актах України. Так, відповідно до Постанови КМУ “Про врегулювання питань щодо забезпечення захисту майнових прав селян у процесі реформування аграрного сектору економіки” [2] реорганізація підприємства – припинення діяльності підприємства шляхом злиття, приєднання, поділу, виділення, перетворення з наступним переходом до новостворених підприємств усіх майнових прав та обов'язків колишнього підприємства.

Стаття 2 Закону України “Про банки і банківську діяльність” [3] стверджує, що реорганізація банку – це злиття, приєднання, виділення, поділ банку, перетворення його організаційно-правової форми, наслідком яких є передача, прийняття його майна, коштів, прав та обов'язків правонаступникам.

Положення про порядок реєстрації випуску акцій при реорганізації товариств, затверджене рішенням Державної комісії з цінних паперів та фондового ринку [4], передбачає, що реорганізація акціонерних товариств може здійснюватися у формі злиття, приєднання, виділення та перетворення.

Таким чином, у вітчизняному законодавстві виокремлено основні форми реорганізації, такі як злиття, приєднання, виділення, поділ і перетворення. Зокрема, стаття 59 Господарського кодексу України [5] стверджує, що припинення діяльності суб'єкта господарювання здійснюється шляхом його реорганізації (злиття, приєднання, поділу, перетворення), стаття 104 Цивільного кодексу України [6] передбачає припинення юридичної особи в результаті передання всього свого майна, прав та обов'язків іншим юридичним особам – правонаступникам (злиття, приєднання, поділу, перетворення) або в результаті ліквідації.

Закон України “Про господарські товариства” [7] передбачає, що припинення діяльності товариства відбувається шляхом його реорганізації (злиття, приєднання, поділу, виділення, перетворення) або ліквідації з дотриманням вимог законодавства про захист економічної конкуренції. Частина 11 статті 13 Закону України “Про відновлення

платоспроможності боржника або визнання його банкрутом” від [8] виокремлює такі способи реорганізації, як злиття, приєднання, поділ, виділення та перетворення.

Тим не менше, за наявності такого широкого спектра законодавчого трактування поняття реорганізації та форм її здійснення існують проблеми у визначенні самої суті реорганізації. З викладеного вище можна зробити висновок, що в науково-законодавчій літературі містяться два підходи щодо реорганізації:

- 1) реорганізація як спосіб виникнення суб’єктів господарювання;
- 2) реорганізація як спосіб припинення юридичних осіб.

Відповідно до аналізу законодавчо-нормативних актів, реорганізацію юридичної особи з метою **створення** іншої юридичної особи можна провести в такий спосіб: виділення, поділ, злиття та перетворення (рис. 1).

Рис. 1. Види реорганізації за суттю її поняття

Вживання термінів, що означають способи здійснення реорганізації, не викликає значних проблем, оскільки Цивільний кодекс України [6] розкриває їх суть у статтях 106–109 (табл. 1).

Таблиця 1

Аналіз понятійного апарату щодо способів здійснення реорганізації в цивільному та господарському законодавстві

Законодавче трактування	ЦКУ	ГКУ
Форми реорганізації		
Злиття	Є одними із способів припинення існування юридичної особи	Розглядається одночасно як спосіб утворення юридичної особи та спосіб припинення її існування
Приєднання		
Поділ		
Перетворення		
Виділення	Не виокремлено в цивільно-му законодавстві	Розглядається як спосіб утворення юридичної особи

Щодо належності до поняття реорганізації як способу припинення юридичної особи виділення юридичної особи зі складу іншої юридичної особи [9; 10], однозначності підходів науковців і практиків немає, оскільки в результаті виділення припинення фактичного існування юридичної особи не відбувається. На противагу такому підходо-

ві у Цивільному кодексі України [6] виділення як спосіб припинення існування юридичної особи не виокремлено, однак у результаті цього застосування терміна “реорганізація” у правових актах стало проблематичним. Таким чином, існує понятійна неузгодженість за змістовим навантаженням цього поняття.

У Господарському кодексі України [5] термін “реорганізація” використовується як у статті 56, присвяченій порядку утворення суб’єктів господарювання, так і в статті 59, присвяченій порядку їх припинення, причому в кожній із цих статей термін “реорганізація суб’єкта господарювання” уживається з різним змістом, що само по собі не дуже вдало: “суб’єкт господарювання може бути утворений ... шляхом заснування нового, реорганізації (злиття, приєднання, виділення, поділу, перетворення) діючого (діючих) суб’єкта господарювання з додержанням вимог законодавства” (стаття 56) і “припинення діяльності суб’єкта господарювання здійснюється шляхом його реорганізації (злиття, приєднання, поділу, перетворення)” (стаття 59). Критика цих тверджень полягає в тому, що в результаті приєднання нова юридична особа не утворюється, а має місце лише припинення існування однієї або декількох юридичних осіб при збереженні функціонування визначеної юридичної особи, до якої переходять права й обов’язки тих юридичних осіб, які припинили свою діяльність.

Щодо приєднання як однієї з форм реорганізації дискусійним є питання, чи відбувається реорганізація тієї юридичної особи, до якої здійснюється приєднання, тобто яка не припиняється внаслідок реорганізації. На сучасному етапі, керуючись нормами чинного законодавства, відповісти на це питання досить складно. Певна відповідь може бути отримана лише за допомогою аналізу низки підзаконних нормативних актів:

1) у п. 4.1.2. Методичних рекомендацій про порядок реорганізації, реструктуризації комерційних банків [11] чітко закріплюється, що при реорганізації шляхом приєднання рішення про реорганізацію приймається банком (мається на увазі банк, що припиняється) і банком- правонаступником;

2) Положення про порядок реєстрації випуску акцій та інформації про їх емісію під час реорганізації товариств [12] закріплює, що при приєднанні одного товариства до іншого до останнього переходять усі майнові права й обов’язки приєданого товариства та чітко визначає необхідність прийняття вищим органом кожного товариства рішення про реорганізацію шляхом приєднання, а також про погодження проекту договору про приєднання (при цьому тексти проекту договору, який погоджується вищим органом кожного товариства, що реорганізовується, мають бути ідентичними) (пункти 3.1–3.2 Положення);

3) у Методичних рекомендаціях щодо забезпечення правонаступництва за укладеними договорами страхування при реорганізації страховиків шляхом приєднання [13] закріплюється, що

- приєднання – це одна з форм реорганізації, яка передбачає припинення діяльності одного страховика як юридичної особи та передавання за передавальним балансом усіх його майнових прав й обов’язків іншому страховику – юридичній особі (п.1.1);
- учасники реорганізації – це страховик, що приєднується, і страховик- правонаступник (страховик- правонаступник – це страховик, до якого в результаті реорганізації переходять усі майнові та немайнові права й зобов’язання страховика, що приєднується) (п.1.1);
- реорганізація страховиків шляхом приєднання здійснюється за рішенням вищого органу товариства кожного із страховиків (п.1.4).

У Законі “Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців” [14] поняття реорганізації застосовано лише у зв’язку з припиненням юридичних осіб.

Державний комітет з питань регуляторної політики та підприємництва досить удаło вирішив проблему, пов’язану з поняттям реорганізації, оскільки в наказі №54

[15] не вказано як вид реорганізації в процесі створення юридичної особи приєднання, незважаючи на те, що цей термін указаний у статті 56 Господарського кодексу України.

Розглядаючи трактування поняття реорганізації Законом України “Про господарські товариства” [7], бачимо, що в статті 19 залишилося застаріле за змістом поняття реорганізації юридичної особи як способу її припинення.

Аналізуючи поняття реорганізації, висвітлене в Законі України “Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом” [8], слід зауважити, що цей Закон визначає реструктуризацію підприємства як здійснення організаційно-господарських, фінансово-економічних, правових, технічних заходів, спрямованих на реорганізацію підприємства, зокрема, шляхом його поділу з переходом боргових зобов’язань до юридичної особи, яка не підлягає санації, якщо це передбачено планом санації, на зміну форми власності, управління, організаційно-правової форми, що буде сприяти фінансовому оздоровленню підприємства, збільшенню обсягів випуску конкурентоспроможної продукції, підвищенню ефективності виробництва та задоволенню вимог кредиторів. Хоч це визначення має спеціальний характер, з нього можна зробити висновок про те, що реструктуризація є окремим випадком реорганізації підприємства; при реорганізації юридичної особи шляхом реструктуризації може мати місце збереження системи юридичних осіб, їх права та обов’язки не припиняються і не виникають у зв’язку з реорганізацією (у результаті їх реорганізації), а лише переходять від одних юридичних осіб до інших, змінюються іншим чином або виникають чи припиняються, але лише в порядку правонаступництва, причому завжди мається на меті **досягнення економічного ефекту**.

Такий підхід не суперечить поняттю реорганізації юридичних осіб, яке склалося в цивільному законодавстві й припускає зміни саме системного характеру, такі як виникнення або припинення юридичних осіб при обов’язковій наявності правонаступництва. Більше того, частина 6 статті 27 Закону України “Про банки і банківську діяльність” [3] передбачає примусову реорганізацію банку саме як засіб поліпшення платоспроможності банку або засіб протидії загрозі істотного погіршення його платоспроможності. Узагалі, якщо із статті 2 цього Закону [3] можна зробити висновок, що термін “реорганізація банку” визначається як злиття, приєднання, виділення, поділ банку, перетворення його організаційно-правової форми, наслідком яких є передача його майна, коштів, прав та обов’язків правонаступникам, то звернення до статей 26–29 цього Закону [3] переконує, що реорганізація банку передбачається законодавцем саме як комплексна реорганізація, тобто при реорганізації банків обов’язково треба досягти економічного ефекту, а також обов’язково провести саме системні зміни, тобто провести припинення або створення банку.

Таким чином, у результаті викладеного вище можливо дійти висновку, що реорганізація юридичних осіб як суб’єктів господарювання, як правило, відбувається, коли стаються системні зміни у вигляді виникнення або припинення фактичного існування юридичних осіб. Системні зміни, метою яких є досягнення економічного ефекту, також можна тлумачити як реорганізацію суб’єктів підприємництва.

Отже, реорганізацію можна розглядати як один із способів як створення нової юридичної особи, так й одночасного припинення фактичного існування юридичних осіб шляхом злиття, приєднання, виділення, поділу та перетворення, що передбачає повне (злиття, приєднання, поділ, перетворення) або часткове (виділення) правонаступництво з передачею прав, майна та зобов’язань новоствореному суб’єктові господарювання за розподільчим балансом (поділ, виділення) чи передавальним актом (злиття, приєднання, перетворення) з метою досягнення певного економічного ефекту та здійснення системних змін.

Слід відзначити, що досить часто поняття припинення діяльності суб’єкта господарювання, яке відбувається в результаті реорганізації, і ліквідація суб’єкта господарювання ототожнюють, проте таке ототожнення не є коректним. Так, стаття 59 Господарського кодексу України [5] і стаття 106 Цивільного кодексу України [6] розділяють

ці поняття, виокремлюючи припинення внаслідок реорганізації та припинення шляхом ліквідації. Хоча поняття припинення діяльності суб'єкта господарювання відсутнє в законодавстві України, у доктринальному розумінні припиненням вважаються юридичні умови, за яких суб'єкти господарювання втрачають право провадити господарську діяльність і, відповідно, утрачають підприємницьку правосуб'єктність з моменту внесення відповідного запису до Реєстру суб'єктів підприємницької діяльності. Суттєва різниця між ліквідацією та реорганізацією полягає в тому, що в першому випадку має місце остаточне припинення будь-якої діяльності суб'єкта господарювання, у другому – припинення його функціонування в конкретній організаційно-правовій формі із заміною на нову. В обох випадках “припинення суб'єкта, господарювання” суб'єкт, що припиняється, більше не існуватиме. У зв'язку з ліквідацією суб'єкта, припиниться і його діяльність, у зв'язку ж із реорганізацією, вона триватиме, але вже не в колишній, яка існувала до реорганізації, а в новій організаційно-правовій формі суб'єкта господарювання.

Можна сказати, що головна відмінність двох способів припинення суб'єктів господарювання (ліквідації та реорганізації) полягає в юридичних наслідках факту припинення їх існування, у наявності або відсутності правонаступництва. Тобто під реорганізацією розуміють припинення юридичної особи з переходом усіх прав та обов'язків до правонаступника в порядку загального правонаступництва. Ліквідація ж передбачає такий спосіб припинення суб'єкта господарювання, при якому в майбутньому неможлива будь-яка діяльність та його існування і який пов'язаний з ліквідацією його справ і майна, відсутністю правонаступника.

Основні відмінності між припиненням діяльності суб'єкта господарювання в результаті реорганізації та припиненням шляхом ліквідації наведено в табл. 2.

Таблиця 2

Порівняльна характеристика припинення діяльності суб'єктів господарювання шляхом реорганізації та ліквідації*

Ознака відмінності	Ліквідація	Реорганізація
1	2	3
Наявність правонаступника	Під час ліквідації суб'єкта господарювання передача майна та зобов'язань правонаступникові не відбувається, оскільки діяльність суб'єкта господарювання, що припиняється, не продовжується в майбутньому	Під час реорганізації майно та зобов'язання суб'єкта, що реорганізовується, передаються правонаступникові (правонаступникам) – новоствореним суб'єктам господарювання
Діяльність у майбутньому	Унаслідок ліквідації припиняється діяльність ліквідованого суб'єкта	За результатами реорганізації діяльність реорганізованого суб'єкта продовжується його правонаступником
Юридичне підтвердження факту припинення діяльності	Фактом припинення діяльності ліквідованого суб'єкта господарювання є запис у реєстрі підприємств та організацій про ліквідацію цього суб'єкта	Фактом припинення діяльності реорганізованого суб'єкта є запис у реєстрі підприємств та організацій про припинення діяльності цього суб'єкта й запис про реєстрацію новоствореного правонаступника
Документальне підтвердження факту припинення діяльності	Документом, який підтверджує факт припинення діяльності суб'єкта господарювання шляхом ліквідації є ліквідаційний баланс, який, зокрема, свідчить і про те, що діяльність ліквідованого суб'єкта припинилася остаточоно	Документом, який підтверджує факт припинення діяльності суб'єкта в результаті реорганізації, є передавальний акт чи розподільчий баланс, що, у свою чергу, свідчить про те, що діяльність реорганізованого суб'єкта продовжується його правонаступником

*Складено І.В.Перезовою, І.П.Перепічкою самостійно на основі аналізу нормативно-правових джерел.

Групування причини здійснення реорганізації за різними ознаками наведено на рис. 2.

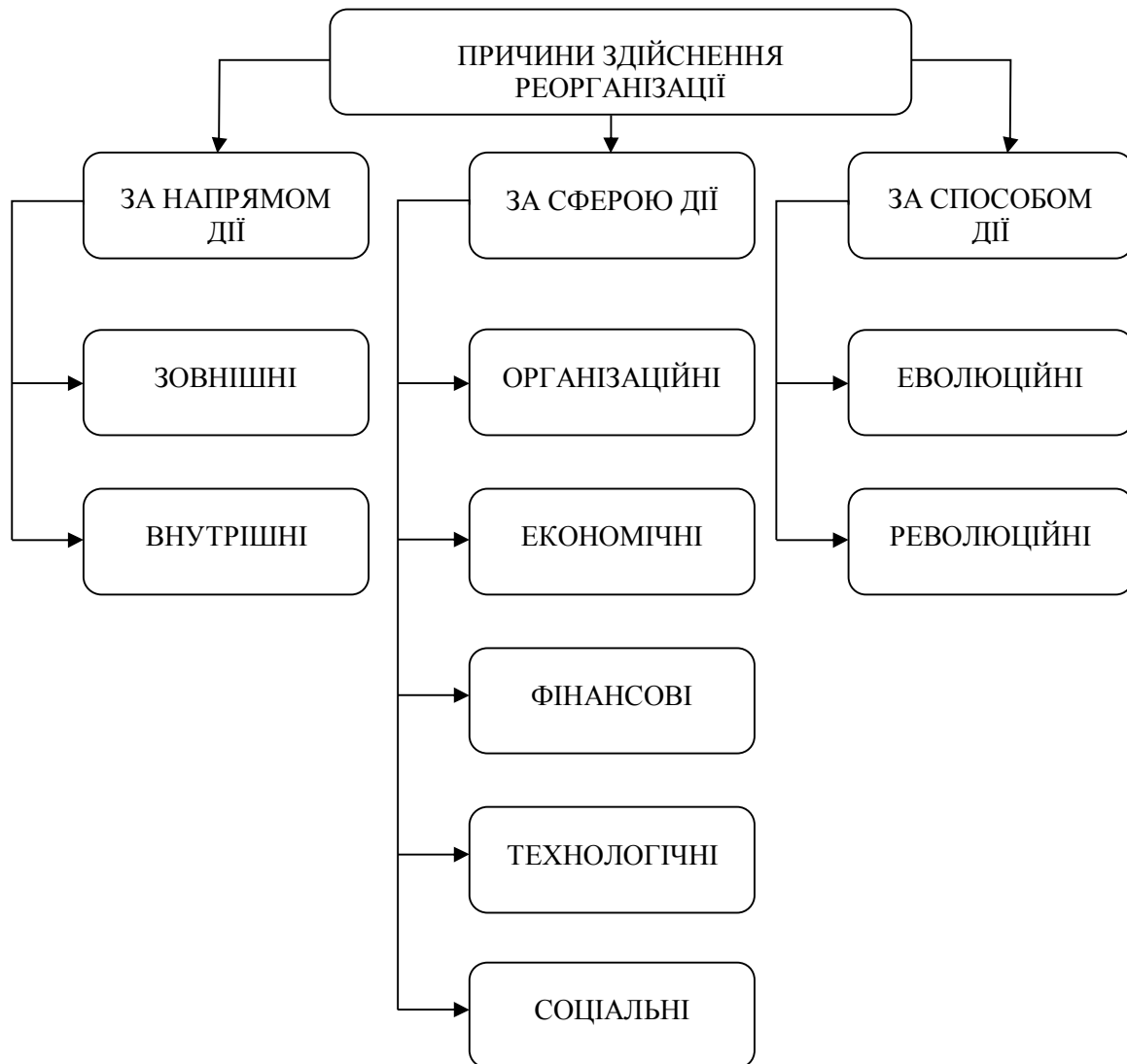

Рис. 2. Групування причин проведення реорганізації

За наслідками дії реорганізація може бути добровільною та вимушеною. Розглядаючи причини реорганізації, наслідком яких є добровільне її проведення, можна виділити основні:

- ✓ суттєве розширення діяльності підприємства, його розмірів, залучення інвесторів;
- ✓ диверсифікація діяльності, створення нових напрямів ведення бізнесу;
- ✓ необхідність збільшення власного капіталу (з метою покриття потреби в капіталі та підвищення рівня кредитоспроможності);
- ✓ згорання діяльності;
- ✓ необхідність фінансової санації;
- ✓ необхідність зміни повноти відповідальності власників за зобов'язаннями підприємства тощо.

Згруповані причини примусової реорганізації наведені в табл. 3.

Причини здійснення примусової реорганізації

Причина реорганізації	Пояснення	Законодавче підґрунтя
1	2	3
Наявність істотних загроз погіршення платоспроможності банку	Неплатоспроможність банку – неспроможність своєчасно та в повному обсязі виконати законні вимоги кредиторів через відсутність коштів або зменшення розміру капіталу банку до суми, що становить менше однієї третини мінімального розміру регулятивного капіталу банку. У разі істотної загрози платоспроможності банку здійснюється його примусова реорганізація. Реорганізація розпочинається після затвердження Національним банком України плану реорганізації, який, крім інших необхідних заходів, повинен передбачати подання Національному банку України відповідних документів, необхідних для державної реєстрації нового банку або для реєстрації змін і доповнень до установчих документів існуючого банку. Банк вважається реорганізованим з моменту внесення Національним банком України змін до Державного реєстру банків	Закон України “Про банки і банківську діяльність” від 07.12.2000 р. № 2121-III
Невідповідність вимогам законодавства щодо чисельного складу засновників товариства з обмеженою відповідальністю	У разі, коли кількість засновників товариства з обмеженою відповідальністю перевищила 10 осіб, на виконання норм законодавства здійснюється зміна його організаційно-правової форми протягом одного року, а після закінчення такого строку – ліквідація в судовому порядку, якщо кількість його учасників не зменшиться до встановленої межі. Варіант перетворення товариства з обмеженою відповідальністю на акціонерне товариство не єдино можливе, наприклад, коли учасниками товариства є фізичні особи, то існує можливість перетворити товариство на приватне підприємство, оскільки для нього законодавство не обумовлює максимальної кількості учасників	Глава 2 Закону України “Про господарські товариства” від 19.09.1991 р. № 1576-X-III
Невідповідність вимогам законодавства щодо якісного складу учасників командитного товариства	Відповідно до законодавства, командитним товариством визнається товариство, у якому разом з одним або більше учасниками, які здійснюють від імені товариства підприємницьку діяльність і несуть відповідальність за зобов'язаннями товариства всім своїм майном, є один або більше учасників, відповідальність яких обмежується вкладом у майні товариства (вкладників), і які не беруть участі в діяльності товариства. Зокрема, при вибутті всіх вкладників учасники з повною відповідальністю вправі замість ліквідації товариства перетворити його в повне товариство. У цьому випадку, як і в разі ліквідації товариства, необхідно внести відповідні зміни до засновницького договору й державного реєстру.	Глава 5 Закону України “Про господарські товариства” від 19.09.1991 р. № 1576-X-III, ч. 1 ст. 139 ЦКУ
Невідповідність вимогам законодавства щодо кількісного складу учасників повного товариства	У разі, якщо в повному товаристві залишається один учасник, протягом шести місяців із цієї дати він має право перетворити таке товариство на інший вид господарського товариства в порядку, установленому цивільним законодавством	ч. 1 ст. 132 ЦКУ

Продовж. табл. 3

1	2	3
Невідповідність вимогам чинного законодавства ТОВ й АТ щодо розміру їх чистих активів	У випадку, коли розмір чистих активів акціонерного товариства й товариства з обмеженою відповідальністю недостатній, щоб уникнути негативних наслідків (і примусової ліквідації), товариство може бути перетворене на іншу організаційно-правову форму, у якій обмежень на розмір чистих активів немає	ч. 4 ст. 144 ч. 3 ст. 155 ЦКУ

Слід наголосити, що існують випадки, коли чинними нормативно-правовими актами заборонено проведення реорганізації підприємств [16].

Так, законодавство може передбачити отримання згоди відповідних органів державної влади на припинення юридичної особи шляхом злиття або приєднання. Відповідно до статті 22 Закону України “Про захист економічної конкуренції” [16], злиття суб’єктів господарювання або приєднання одного суб’єкта господарювання до іншого визнається концентрацією суб’єкта господарювання. Випадки, у яких концентрацію може бути здійснено тільки за рішенням Антимонопольного комітету України, передбачені в статті 24 цього Закону, а саме, коли сукупна вартість активів або сукупний обсяг реалізації товарів учасників концентрації, з урахуванням відносин контролю, за останній фінансовий рік, у тому числі за кордоном, перевищує суму, еквівалентну 12 мільйонам євро, визначену за офіційним валютним курсом, установленим Національним банком України, що діяв в останній день фінансового року, і при цьому:

✓ вартість (сукупна вартість) активів або обсяг (сукупний обсяг) реалізації товарів, у тому числі за кордоном, не менш як у двох учасників концентрації, з урахуванням відносин контролю, перевищує суму, еквівалентну 1 мільйону євро, визначену за курсом Національного банку України, що діяв в останній день фінансового року в кожного;

✓ вартість (сукупна вартість) активів або обсяг (сукупний обсяг) реалізації товарів в Україні хоча б одного учасника концентрації, з урахуванням відносин контролю, перевищує суму, еквівалентну 1 мільйону євро, визначену за курсом Національного банку України, що діяв в останній день фінансового року.

Також концентрація суб’єктів господарювання неприпустима, якщо частка на певному ринку товару будь-якого учасника концентрації або сукупна частка учасників концентрації, з урахуванням відносин контролю, перевищує 35 відсотків, і концентрація відбувається на цьому чи суміжному з ним ринку товару.

Підсумовуючи вищевикладене, проведено класифікацію форм і способів здійснення реорганізації за такими напрямками табл. 4:

- ✓ формальними ознаками реорганізації;
- ✓ залежно від напрямку реорганізаційних процесів;
- ✓ причинами здійснення реорганізації;
- ✓ наявністю змін майна та зобов’язань;
- ✓ збереженням підприємства-правопередника;
- ✓ обсягом правонаступництва;
- ✓ моментом закінчення процедури реорганізації.

Схематичне зображення основних форм реорганізації, передбачених чинним законодавством України, наведено на рис. 3.

Класифікація форм реорганізації підприємств*

Ознака класифікації	Види, форми та напрями реорганізації	Приклади
1	2	3
Формальна ознака	реорганізація, спрямована на укрупнення підприємства	злиття, приєднання
	реорганізація, спрямована на подібнення підприємства	поділ, виділення
	реорганізація без змін розмірів підприємства	перетворення
Напрямок реорганізаційних процесів	зовнішня реорганізація, яка потребує для свого проведення залучення іншої юридичної особи – учасника реорганізації	злиття, приєднання
	внутрішня реорганізація, яка здійснюється в межах однієї юридичної особи	виділення, поділ, перетворення
Причини здійснення реорганізації	добровільна реорганізація (за рішенням власника чи уповноваженого ним органу)	злиття, приєднання, поділ, виділення, перетворення
	примусова реорганізація (на виконання норм законодавства, за рішенням суду чи органу місцевої влади)	
Наявність зміни майна та зобов'язань	реорганізація без зміни майна та зобов'язань	перетворення
	реорганізація зі зміною майна та зобов'язань	злиття, приєднання, поділ, виділення
Збереження підприємства-правопередника	реорганізація, яка передбачає збереження юридичної особи	перетворення, приєднання, виділення
	реорганізація, яка приводить до виникнення нового підприємства- правонаступника	злиття, поділ
Обсяг правонаступництва	реорганізація, яка передбачає повне правонаступництво	злиття, поділ, виділення, перетворення
	реорганізація, яка передбачає часткове правонаступництво	виділення
Момент закінчення процедури реорганізації	на дату внесення запису про припинення діяльності юридичної особи	приєднання
	з моменту реєстрації юридичних осіб, які виникли в результаті реорганізації	злиття, поділ, виділення, перетворення

*Складено І.В.Перезовою, І.П.Перепічкою на основі аналізу [10, 17–18].

Висновки. Проведені дослідження дозволили визначити глибину проблемного поля, що спонукало до експлікації поняття реорганізації, з'ясування особливостей і форм її проведення на основі експертизи законодавчо-нормативних джерел. Здійснена порівняльна характеристика припинення діяльності суб'єктів господарювання шляхом реорганізації та ліквідації, групування та деталізація причин здійснення реорганізації за різними ознаками, класифікація форм і способів проведення реорганізації за встановленими напрямками, стануть дієвим підґрунтям для:

- прийняття рішень діагностичного типу щодо регуляції процесу здійснення реорганізації суб'єктів господарювання на етапах виокремлених процедур із поясненням особливостей їх реалізації;

- оптимізації організації документального забезпечення процедур відповідного виду реорганізації, що є необхідним елементом коректного відображення цих процедур на рахунках бухгалтерського обліку й у звітності;

- узагальнення основних засад відображення на рахунках бухгалтерського обліку операцій із реорганізації підприємств як на поточному, так і на заключному етапах облікового процесу;

- урегулювання фіскальних аспектів операцій з реорганізації та оптимізація податкових наслідків здійснення реорганізації для підприємств, зокрема, щодо порядку оподаткування податком на прибуток та податком на додану вартість.

1. Ђ: Мировой рынок слияний и поглощений с начала года вырос на 40% [Електронний ресурс] // Корреспондент Т.biz. – Режим доступу : <http://korrespondent.net/business/companies/1232486-mirovoj-gupok-sliyanij-i-pogloshchenij-s-nachala-goda-vyros-na-40>. – Назва з екрану.
2. Постанова Кабінету Міністрів України “Про врегулювання питань щодо забезпечення захисту майнових прав селян у процесі реформування аграрного сектору економіки” від 28.02.2001 р. № 177 (із змінами і доповненнями). – [Чинний] [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/KP010177.html. – Назва з екрану.
3. Закон України “Про банки і банківську діяльність” від 07.12.2000 р. № 2121-III (із змінами і доповненнями). – [Чинний] [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2121-14>. – Назва з екрану.
4. Положення про порядок реєстрації випуску акцій та інформації про їх емісію під час реорганізації товариств, затверджене рішенням Державної комісії з цінних паперів та фондового ринку від 30.12.1998 року № 221 (із змінами і доповненнями). – [Чинний] [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0137-99>. – Назва з екрану.
5. Господарський кодекс України від 16.01.2003 № 436-IV (із змінами і доповненнями). – [Чинний] [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?page=1&nreg=436-15&text=%F4%E5%F0%EC%E5%F0>. – Назва з екрану.
6. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 № 435-IV (із змінами і доповненнями). – [Чинний] [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/435-15>. – Назва з екрану.
7. Закон України “Про господарські товариства” від 19.09.1991 р. № 1576-X-III (із змінами і доповненнями). – [Чинний] [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/T157600.html. – Назва з екрану.
8. Закон України “Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом” від 14.05.1992 р. № 2343-XII (із змінами і доповненнями). – [Чинний] [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2343-12>. – Назва з екрану.
9. Короп О. Злиття та поглинання в діяльності відкритих акціонерних товариств [Електронний ресурс] / О. Короп // Дебет-кредит. – 2006. – № 20. – 30 жовтня. – Режим доступу : <http://www.dtk.com.ua/show/3cid01646.html>. – Назва з екрану.
10. Реорганізація та ліквідація підприємств [Електронний ресурс] // Все про бухгалтерський облік. – 2009. – № 24. – 13 березня. – Режим доступу : http://www.vobu.com.ua/ukr/subject_lines/view/89/4. – Назва з екрану.
11. Методичні рекомендації про порядок реорганізації, реструктуризації комерційних банків, затверджені постановою Правління Національного банку України від 9 жовтня 2000 р. № 395 (із змінами і доповненнями). – [Чинний] [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v0395500-00>. – Назва з екрану.
12. Положення про порядок реєстрації випуску акцій та інформації про їх емісію під час реорганізації товариств, затверджене рішенням Державної комісії з цінних паперів та фондового ринку від 30.12.1998 року № 221. – [Чинний] [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0137-99>. – Назва з екрану.
13. Методичні рекомендації щодо забезпечення правонаступництва за укладеними договорами страхування при реорганізації страховиків шляхом приєднання, затверджені розпорядженням Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг України від 09.09.2003 р. № 48. – [Чинний] [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.yur-info.org.ua/doc/1718170.jsp>. – Назва з екрану.
14. Закон України “Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців” від 15.05.2003 р. № 755-IV (із змінами і доповненнями). – [Чинний] [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/755-15>. – Назва з екрану.
15. Наказ Державного комітету з питань регуляторної політики і підприємництва України № 54 від 20.04.2007 р. (із змінами і доповненнями). – [Втрапив чинність 04.11.2011] [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/z0447-07>. – Назва з екрану.
16. Закон України “Про захист економічної конкуренції” від 11.01.2001 р. № 2210-III (із змінами і доповненнями). – [Чинний] [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2210-14>. – Назва з екрану.
17. Риндя А. Об’єдналися і продовжують бути порізно / А. Риндя // Податки та бухгалтерський облік. – 2004. – № 43 (705). – 27 травня. – С. 35–40.
18. Риндя А. Приєднуй та володарюй / А. Риндя // Податки та бухгалтерський облік. – 2004. – № 12 (674). – 9 лютого. – С. 17–23, 35–38.

Рецензенти:

Присяжнюк А.Ю. – кандидат економічних наук, доцент кафедри фінансів та кредиту Київського економічного інституту менеджменту;

Криховецька З.М. – кандидат економічних наук, доцент кафедри фінансів Прикарпатського національного університету ім. В.Стефаника.

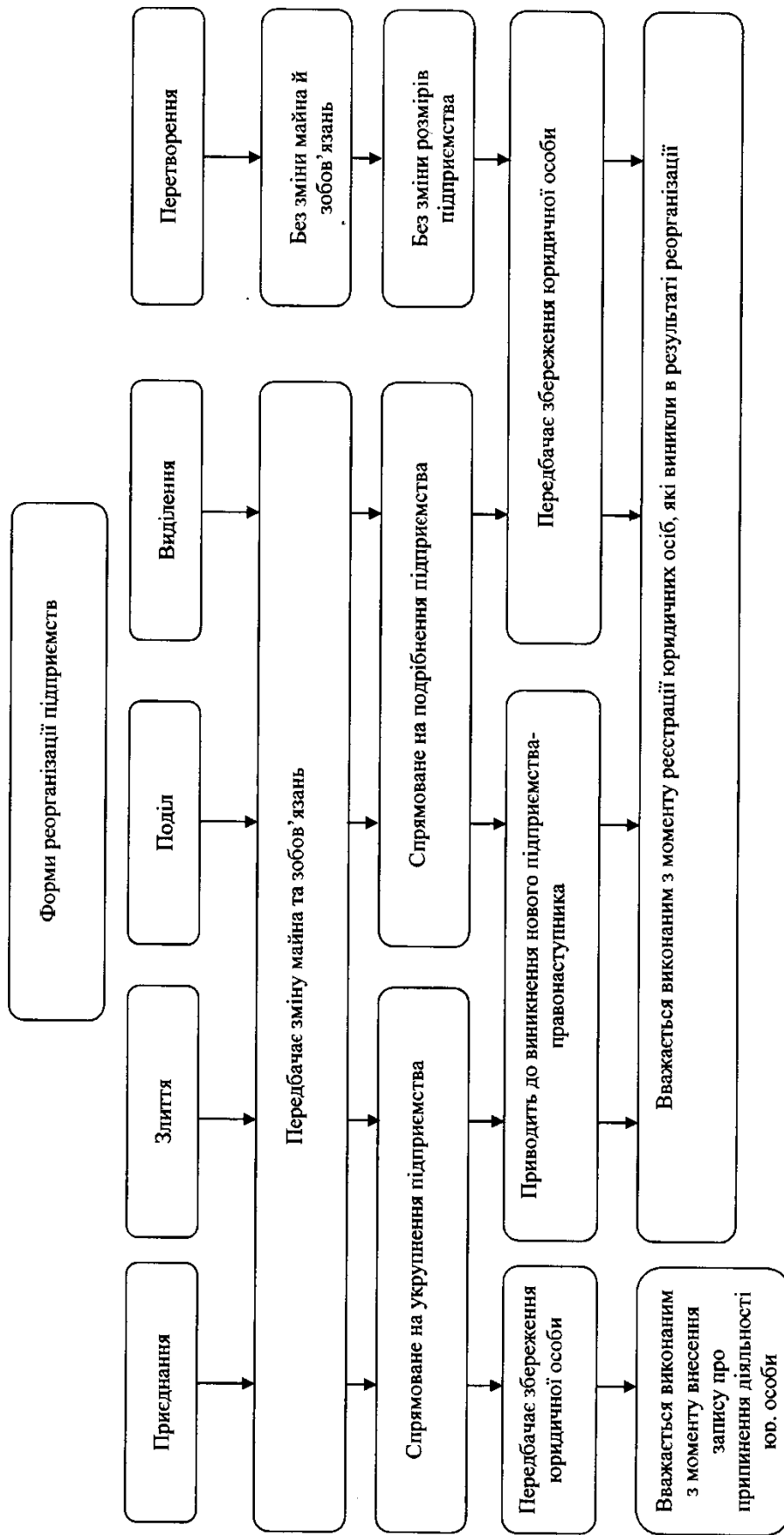

Рис. 3. Узагальнююча характеристика форм здійснення реорганізації